

A mélység őre

Az igazhitűek között nem mindenki szorgalmatos Allah imadásában, de az aknaásók kivétel nélkül mélyen vallásos emberek. Betartották az imádkozáshoz megszabott időpontokat, gyakran ismételték a Korán szavait, és őszintén félték a Mindenható hatalmát. Mert ugyan minden, a sereggel tartó akindzsi, janicsár, topcsi bármikor elveszítheti életét, testét kard, puszkagolyó, nyílvessző vagy dárdahegy járhatja át, ágyú lövedéke tépheti szét, de akár betegség is megtámadhatja a tisztátalan ételtől, cifra nőktől, a hidegtől. Ám abban mindenki egyetértett, hogy az aknász, a lagumdzsi halála a legszönyűbb mind közül, mert egyedül ő temettetik élve a föld alá, ha Allah megharagszik rá.

S ezért olyan erős közöttük az összetartás is, hisz a föld alatt rekedt másban nem reménykedhet, hátramaradt, lélegzetvételnymi idejében, mint társai ásójában, amellyel elkotorják feje fölül a rögöket. Így egymással kerülték a vitát és veszekedést, a verekedés pedig egészen valószínűtlen volt. Az aknászokat habár nem becsülték nagyra, de haláluk áldozata miatt még a bégek is tisztelettel beszéltek vezetőikkel. Legkivált pedig a havaselvi Kaba-ad-dinnal, a lagumdzsi legkiválóbbjával, aki nem csupán fajtájának, de az egész seregnek díszére vált.

Kaba-ad-din, ismertebb nevén a Hallgatag, karba font kézzel állt a két másik földvájóval szemben, fekete szemei pislogás nélkül fordultak egyik férfiről a másikra. Halkan beszélt a két aknaásó, félmeztelen felsőtestük lúdbőrzött az idegen táj csípős levegőjén. Nyugodtnak tűnő beszélgetésük valójában sűrűsödő vita volt.

Az alagút dőlésszögének meghatározása Szunábi szerint csak az ősi előírások alapján, az előző várak alá fúrt járatoknál megszokott módon történhetett. Abdullah Tavsan – akit Üreginyúlnak csúfoltak – viszont kitartott amellett, hogy a szokásosnál masszívabb sziklaalap miatt meredekebben kell ásni, különben túl nagy súly nehezedik majd az alagútra. És ha a várat a fal mögött magasan feltöltötték, átfúrhatják akár az egész hegyet anélkül, hogy a felszínre érjenek.

A Hallgatag hagyta, sorolják csak érveiket, megismételve a már korábban is elhangzottakat újra és újra, türelemmel, mint akiket tengernyi idővel ajándékozott meg egy dzsinn, s most a Korán szent szavait hajtogatják. Cserzett arc-bőre rezdületlen maradt, mintha alatta nem idegek és erek futnának az agy felé, hanem a vár alatti sziklából faragott kőarc meredne a világba. Őszülő haját apró fez szorított le, göndörödő varkocsát az északi szél verdeste vállához. Végül döntött:

- Ahogy Isten akarja - mondta ki ítéletét. A két másik csodálkozva nézett szemébe, majd egymásra. A Hallgatag nem magyarázott, hagyta, hadd emésszék a dolgot. Lassan derengett fel a fény az Üreginyúl fejében:

- Szóval döntsön a mufti?

- Hát honnan értene a saría ételmezője az alagútásához? - dünnyögte Szunábi, de amikor a két másik elindult, követte őket.

Míg Szunábi és Üreginyúl körbejárta a vājárcsaládokat, hogy csekély ajándékot gyűjtsön a mufti részére, addig a Hallgatag sátrába ballagott. Különös lakhelye volt a lagumdzsik vezetőjének, mert szolgálataiért különleges kegyben részesítette őt a Haditanács. Ugyanis a török hadsereg katonái, de tisztjei sem hozhatták magukkal asszonyaikat a táborba, Kaba-ad-din engedélyt kapott erre.

Nagy jutalom volt ez az idősödő alagútásó számára, mert négy felesége nélkül alig bírta elviselni az idő múlását. Amíg e kiváltság nélkül fúrta a lyukakat a gyaurok erősségei alá, addig gyakran vitt haza valamilyen nyavaját Sztambulba. A sereget kísérő, örömet árusító nők ugyanis nem voltak éppen tiszták vagy egészségesek, ám a Hallgatag mégis sűrűn látogatta koszos sátraikat.

De a hitvesi sátor nagy volt, és méltóságteljes. Előtte ült a Hallgatag legnagyobb fia, Kászim, aki már a sereggel tarthatott, s feladatául a bejárat őrzését kapta. Kaba-ad-din szigorú pillantást vetett a fiúra, de magában mosolygott a lelke. Okos gyermek ez, nem lesz aknász. Kereskedő inkább. Úgy számolt, mint egy igazi kádi még tíznél nagyobb számokkal is, ami nagy tehetségre vallott.

Odabent aztán csodavilág várta a belépőt. Szmirnai szőnyegek borították a földet s a falakat is, mindenfelé ihramok (gyapjúkelmék), brusszai és iszmidai selymek, enoszi pamut holmik. Míves asztalkákon gallipoli füge és narancs, hosszúnyakú bronz csészékben tundsavölgyi rózsaoilaj illatozott. Vert díszű tálban rodostói szőlő friss halmái hívogattak, a Hallgatag sohasem értette, a kereskedők hogyan tudták a hosszú úton frissen tartani a gyümölcsöket.

Kaba-ad-din elé első felesége, a kövér Nuray szaladt csattogó papucsában. Köszöntötte urát, majd nevetve leült megszokott párnáira, és mandulás süteményt kezdett majszolni, miközben hangosan szidta a tábori cukrászt, aki takarékoskodik a mézzel. Bezzeg Sztambulban...

A szőke Altin, akit szláv falujából csecsemő korában ragadoztak el a büszke szpáhik, éppen Canával, a harmadik asszonnyal veszekedett, ám Kaba-ad-din tudta, hogy éppen csak beléptére kezdtek a hangoskodást. Szívesen játszott színházat e két nő, hogy magára fordítsa szikár ura sűrű szemét. Az apró,

fekete bőrű Sevda, a szerelem lánya így szerényen a közelébe óvakodhatott. Alig múlt tizenhét éves az afrikai szépség, a Hallgatagban pedig már lobbant is a szenvedély a nyakláncokkal, karkötőkkel ékes nő láttán.

A sátor ura párnáira ült, türelmesen meghallgatta az asszonyok panaszait és örömeiket, szótlánul bólogatott, vagy éppen vállat vont, ahogy éppen kedve tartotta. Majd a rusztikus Nuray-jal a sátor beugrójában álló, díszes, hajlított sárkánylábakon álló rézkádhoz lépett. A fürdőhöz már megtöltötték vízzel a kádat, első asszonya csendes szavait hallgatva most levetkezett az őszülő katona.

Nuray halkán sutyorgott, nevetgélt, illatosítót, olajat öntött a vízbe. Puha keze végigjárta ura hátát, félig húnyt szemmel simította a görcsös izmokat vállán, karján. Miután az asszony kiment a függönnyel eltakart aprócska beugróból, a Hallgatag megbékélve ült a lassan hűlő vízben, s nem gondolt másra, csak Allah hatalmára, amivel örömet ad e földi sivatagban.

Mikor selyemköpenyében visszatért a sátorba, asszonyai már várták. Félhomályos belső szobácskában, füstölők illata és párnák között. A mezítelen karok, lábak, mellék sejtelmes látványa felkorbácsolta a Hallgatag szenvedélyét. Nyugodtan, mégis lobogva ereszkedett a nők közé. Halk nevetés, sóhajtás töltötte ki a sátrat. Kaba-ad-din a maga szokásai szerint, egyszerre szerette feleségeit. Örömmel ölelte őket, tucatnyi gyermeket nemzett neki. S az asszonyok szerették.

A mufti sátra előtt szunyókált. Az ostrom zaja alig hallatszott el ide, mintha a távolban zivatar zengene. Szunábi és Tavsan két nagy kosárral várta Kaba-ad-dint, aki lassan lépkedett a sátor felé. A mufti magához tért, mosolyogva kínált nekik helyet, miután megnézte a kosarak tartalmát. A három tanácskérő a szőnyegre ült, kávékat kaptak csészécskében. Megbeszéltek az ostrom állását, majd Szunábi előadta gondjukat. Vajon kövessék a hagyományt, vagy ássanak más módi szerint.

A mufti hosszan hallgatott, szakállát simogatta, majd belekezdett:

– Hiába kértek tanácsot, nem adhatok, mivel nem értek az alagútásáshoz. Ám egy mesét elmondok, ami hasznokra lesz. És a mufti mesélni kezdett:

A három bolond

...amikor anyám az apámat bölcsőben ringatta, és a patkány volt a borbély, élt egy család, amely magát a három bolondnak nevezte. Bolond volt az apa, bolond az anya, és bolond a menyük is. Csak az öregek fiának volt helyén az esze. Búsult a fiú, hogy így kell élnie, de nem tudott mit tenni. De annyi ostobaságot csináltak a szülei és a felesége, hogy végül úgy döntött, elbujdosik.

Ment, mendegélt a fiú hegyeken-völgyeken át, míg egyszer meglátott egy asszonyt, aki a háza előtt nyitott zsákba gyűjtötte a napfényt. Amikor a zsákot tele érezte, bevitte, majd kijött sírva, és kezdte előlről. A fiú nem értette, mit csinál, ezért megkérdezte.

- Jaj, fiam - mondta az asszony -, a nap nem süt be a házamba, ezért zsákkal kell becipelnem, de amint beérek, kiszalad. Ezért sírok.

Megcsóválta fejét a fiú.

- Így sosem fogod bevinni, öreganyám. Majd én segíték!

Azzal ablakot vágott a házra. Amikor az asszony látta, hogy beragyog a nap a lakhelyére, azt sem tudta, mit csináljon örömeiben.

- Maradj itt, fiam - mondta -, és kérj tőlem, amit akarsz.

- Nem kérek én semmit, bár már reggel óta nem ettem - vallotta be a fiú.

Az asszony bőséges asztalt terített, és megetette. Amikor befejezte az evést, elbúcsúzott, és tovább indult a legény.

Ment, mendegélt, amíg meg nem látott egy lakodalmas menetet. Velük tartott, mert remélte, hogy ahol sok az étel, ital, ott talán megint jut neki is.

Amikor a násznép a férj házához ért, vita támadt. A férfiak hangosan veszekedtek, többen összeverekedtek, nagy porfelhő kerekedett körülöttük. Ki az kiabálta, hogy „a lábát, a lábát”, ki azt, hogy „csakis a fejét”. A fiú megkérdezett egy békésebb öregembert, hogy miért veszekszenek a lakodalmások.

- A menyasszony túl magas, a kunyhó ajtaja meg alacsony, nem fér be rajta. Ezért most azon veszekszenek, hogy a lábát vagy a fejét vágják-e le, hogy bekerülhessen a házba.

A fiú mindjárt szaladt, és kérte a násznépet, hogy nyugodjon meg. A menyecske testrészeit meg nem kell levágni, elég, ha lehajol. Az emberek megörültek, megdicsérték, alaposan jóllakatták. Végül a fiú ismét útnak indult.

Ment, mendegélt hat hónapig meg még egy őszen át, amikor egy folyó mellett két asszonyt látott. Anya és leánya hangosan sírt, jajveszékelt.

- Mi a bánatuk, asszonyanyám? - kérdezte a fiú.

- Ne is kérdezd, fiam - felelte. - Ha a lányom valamikor megházasodik, és éppen a szultán venné el, és aztán egy csodaszép fiút szülne neki, s az a fiú belesik a folyóba, és meghal... Hát ne szakadjon meg az ember szíve?

- Elveszi a lányodat a szultán? - kérdezte a fiú.

- Nem - mondta az asszony.

- De született kislány? Belefulladt a tóba?

- Nem, nem - rázta a fejét az anya.

- De hát akkor nem is történt semmi baj. Nincs okotok sírni! - szólt a legény.

- Ó, csakugyan! Nincs miért sírni! Megszabadítottál a bánattól - örvendezett a két nő. - Kívánj hát, amit akarsz!

- Nem kérek mást, csak egy kis kenyeret, mert már régen ettem.

A két nő megvendégelte a fiút, aki miután jóllakott, elindul. Útközben alaposan elgondolkodott.

- Úgy látom, ez az Allah-teremtette világ tele van bolonddal. Akkor már a legjobbak a saját bolondjaim! - azzal hazaindult. Otthon családjá örömmel fogadta, a legény pedig köztük maradt, és soha többé nem indult útnak. Velük élt boldogan, amíg meg nem halt.

A három földvájó csendesen ült, amíg a mufti a mese befejeztével megmosta kezét, és túlérett körtvélyt kezdett eszegetni, aminek a leve befolyt szürke szakállá alá. Azután megköszönték a tanácsot, hosszan, udvariasan búcsúzkodtak.

– És mit jelent mindez? – tört ki Üreginyűlből, amikor az agg mufti már nem hallhatta. – Talán vágjunk ablakot az alagútra, hogy hozzánk is besüssön a nap, mint annak az asszonynak a házába? Az bizony nagy multság lenne! – háborgott az aknász.

– Talán azt jelenti – simogatta meg gyér szakállát Szunábi –, hogy annyi bolond van a világban, és mi ne legyünk bolondok, hanem járjuk a megszokott utat! – büszkén emelte föl a fejét, hogy a maga igaza láthatóan beigazolódott, és az alagutat az előírt módszer szerint áshatják.

– Három dolgot mondott – szólalt meg a Hallgatag. A másik kettő feszülten figyelte az őszülő lagumdzsit. – Először is bolond az, aki levágná a mennyaszszony fejét, avagy lábát, mintha más megoldás nem kínálná magát. Pedig nem csupán két megoldás lehetséges. Ti is csak két lehetőséget láttok, miközben talán egyszerűbben is elvégezhetjük a munkát – Kaba-ad-din elhallgatott, mintha nem is akarna többet megszólalni.

– És másodszor? – vesztette el türelmét Szunábi.

– Másodszor azt mondta, bolondság olyan dolog miatt siránkozunk – mint az a két nő a folyóparton –, ami még meg sem történt. Aggódunk, mintha már elvette volna a lányunkat a szultánfi.

– De jogosan aggódunk! – háborgott tovább Tavsán. – Hiszen ha hibázunk, mi látjuk kárát!

– Ezt mondta harmadszor. Hogy bolondok vagyunk, ha máshol keressük az igazságot, és nem saját házunk táján. A mi életünk, a mi munkánk, hát ki tudhatná jobban, mi a megoldás.

Szótlanul ballagtak a hideg fényű idegen nap alatt.

– És erre ráment négyszáz akcsényi portékánk – dűnnyögte Tavsán, az Üreginyűl.

– Úgy van. S ezért vagyunk mi a három bolondok – somolygott Kaba-ad-din. Neki nem kellett beadnia semmit, az alagútásók társasága régebben fölmentette e kötelezettség alól.

A föld alatt a Hallgatag mindig találkozott Allahhal. Míg az aknászok a széles alagútban haladtak, amelyet görnyedt háttal még egy-egy türelmetlenebb janicsár aga is megjárt néha, ahol sűrűn ácsolták a fa tartókeretet a lagumdzsik, a Legmagasabb nem jelentkezett. Ám amikor az agyagfúró népség lassacskán eltűnedezett, és a járat egyre szűkebbé vált, majd elfogyott az ácsolat is, és négykézláb kellett folytatni az utat, akkor egyre sűrűbben jelentkezett a Fennvaló a korosodó ásóforgatónak.

Amikor a csend és az olajmécses pislogó homálya egyedül maradt Kaba-ad-dinnal, akkor leszállott Allah, s a földre ült. Csöndes mosollyal, de szigorú

szemmel mérte meg a szikár férfit. Ilyenkor a Hallgatag kezében a rövid nyelű csákány pontos csapásokkal harapta a földet, mozdulatai szinte tökéletessé váltak. A Hallgatag előtt pedig megjelent életének elfolyt patakja, avagy jövőjének lehetséges ködképe, és számot vetett.

Felsorakoztatta bűneit – mint a janicsárokat az a türelmetlen aga –, és őszintén megbánta őket. Eszébe jutott minden elmúlt öröme is, és hálát adott érte. Ha pedig ismerős, barát, rokon, szerelem arca tűnt elő a gördülő föld mögül, boldogságot kért neki. Így imádkozott föld mélyi templomában Kaba-ad-din, Allah pedig ott ült a földön, hallgatta az aknász imáit, és ítélkezett.

Az alagút szikla mellett haladt, és a Hallgatag azért kérlelte a Mindenhatót, hogy ne kerüljön elébe is kő, ne kelljen fáradságos munkával keresni a rajta átvezető utat. Robbantani nem lett volna tanácsos ilyen mélyen. Ám a járat szélesebbé vált, könnyebben fordult ki az agyag a falból. Mögötte elhalt a kaparázás, a segéd, aki vesszőkasba szedte a kivájt földet, távolodott éppen terhével.

Ekkor megsúsztott a világ a lagumdzi feje fölött, és szemvillanás múlva már forogva gurult hátrafelé. Mikor elcsendesedett az omlás, körülötte teljes sötétség, a föld fojtogatón szorítja testét. Allah elhagyta a Hallgatagot, aki elájult.

Mi dübörög? A szívem. Hol vagyok? A föl alatt. Merre a fent? Nem tudom. Mi ez a torkomban? Félelem. Miért nem haltam meg?

Mint óriás satuban, úgy feküdt a föld alatt Kaba-ad-din, még a levegővétel is fájt. Honnan van levegő? Lassan mozgatni kezdte jobb kezének ujjait. Az arcától csupán könyöknyire érezte moccanásukat. A karját nem tudta mozgatni, csak az ujjait, kissé a kézfejét. A bal karja a háta mögé szorult, körülötte alig valami hely. Lassan megfeszítette, elernyesztette újra és újra. A csákány elveszett, de az övében meg kell lennie a széles ásókésének. Éppen az ilyen esetekre jó. Bal karját újra mozgatni kezdte, lassan a dereka felé kapart. Az egész testét befeszítette és elernyesztette. A levegő nehéz, szorongatta torkát.

Keze alig haladt. Mire sikerült elérnie az övét, teljesen kifulladt. És még mindig van levegője. Végre megérintette a kést. Forgatni kezdte a fejét, és meglepődve érezte, hogy azt fölülről nem szorítja a föld. Mintha apró üregben heverne a kobakja. Talán ezért is van még levegője.

A késsel lassacskán, de valahogy mégiscsak boldogult. Teste mellett, alatt fúrt előre, hátra. Rengeteget forgott e szerszám a kezében, most igazán szükség volt a tapasztalatra. Lassan haladt, át a teste mellett a földet lelapította, már tudott lélegezni. Mellkasa előtt kaparta a késsel. Elérte baljával a jobb kezét, körbe ásta, lelapította a földet. Immár mozgott mind a két keze. Elgyötört baljából átvette a szerszámot, pihegett egy keveset, és dolgozott tovább. A karjai körül tágította a rést, majd kiszabadította a nyakát.

Talán fertályóra telt el, talán egy évszázad, de testének koporsónyi helye volt már. Megfordult tengelye körül. Nehezen tájékozódott, de sejtette, hol van. Az alagútban feküdt, csak lejjebb, mint ahol ásott. Métereket sodorta visszafelé

a földcsuszamlás. Ez nagy szerencse, talán nincs is messze a társaktól. Kitapogatta a feje előtti falrészt, majd sóhajtott, szuszogott kicsit, összeszedte az erejét, és ásni kezdett.

Az aknászok veszettül dolgoztak. A föld több tíz lépésnyi hosszú darabon előntötte az alagutat. Először egy fiút sikerült kihúzni, már alig lélegzett. Később több lagumdzsi teste fordult ki az agyagból, ők már Allahnak adták lelküket. Szunábi arcáról sáros izzadság folyt, miközben ordítva hajtotta az embereket, akik rövid váltásokban teljes erővel csákányoztak.

Váratlanul megérkezett a föld alá Nuray, Hallgatag első felesége, a terebélyes asszony mögött pedig a másik három asszony is. A lagumdzsiak tátott szájjal, kimeredt szemmel bámulták az összeszorított ajkú, hevesen hullámozó keblű nőszemélyt. A mélységbe asszony sosem merészkedett. Szunábi dühöngve rázta az öklét:

– Mit kerestek itt, istentelenek? Lassítjátok az embereket, Kaba-ad-din pedig már nyilván...

Nuray úgy ugrott előre, mintha nem kilencven kilónyi súlyt cipelne vaskos lábain, és torkon ragadta a sovány vezetőt. Szunábi feje az alagút falának puffant.

– Nyilván él – fejezte be a mondatot a nő. – Hat fiút szültem neki, az a sápatag Altin hármát, és az a cafat Cana meg a piszkafa Sevda is dagadozni kezdett az elmúlt hetekben. Ha ki nem kaparod a föld alól a Nagyfarkút, akkor vagy tíz fia temet majd melléje. Megértetted? – ezzel a nagydarab asszony ledobta Szunábit a göröngyökre, a döbönt alagútásók mezítelen, koszos lába elé. Senki nem tudta, hogy nevéssen-e vagy felháborodjon, miközben a négy nő elviharzott.

A Hallgatag alig haladt, de azért haladt. Légszomj kínozza, bár sikerült maga körül lelapítani a járatot, így már kényelmesebben elfért. De megérezte, hogy hamarabb fogy el a levegője, mint a göröngyök az orra elől. A kés hasznos, de aprócska szerszám, nem ér fel az alkarhosszú fejű, élesre fent élű csákánnyal vagy a széles ásólappáttal. Csontos marka lassacskán elgémberedett, megérezte a feszített tempót, alkarja zsibbadt, elfáradt, váltott kézzel dolgozott, de egyre gyakrabban kellett cserélnie.

Az ásókés alatt egyszerre kavics csikordult. Apró szikrát vetett. Az üregtúró összeszorította fogait. Ha szaporodik a kő a járatban, még lassabban fog haladni. Nem pihenhetett. Türelmesen kiásta a nagyobb köveket, oldalra rakta őket, és maga mögé, ahol még akadt hely. Ásott tovább.

Szerencséjére a kövek elfogytak, újra puha agyagban haladt előre, araszról araszra, mint holmi óriási kukac, nagyra nőtt féreg. Csak még egyszer ölelhesse asszonyait.

A táborban hamar elterjedt a híre, hogy az alagút beomlott, és alatta maradt Kaba-ad-din, a Hallgatag. Az ostrom lassan folyt, csak a topcsik dolgoztatták ágyúikat. A földmélyi járat bejáratához leült a mufti, a csausz aga, kisebb sokadalom torlódott össze körülöttük. Mindenki latolgatta az esélyeket, idős dervisek ismételték a Korán szavait a bajba jutott lelkiüdvéért. Mindenki várta, mikor kerül napvilágra az őszülő főlagumdzsi sovány, poros holtteste. Egy órát talán még túlélhet az igazhitű a föld alatt, de már a második fertály kezdődött meg.

A Hallgatag két fia, Kászim és Ismet az alagút fölött, egy földdel töltött kas mögött kucorgott. Az apjuk is itt van, néhány méterrel alattuk. Gyermeki lelkiükkel remélték, hogy egyszerre meghallják kaparását a föld alól. Kezükből csakánnyal hallgatóztak. A kisebbik, Ismet, nem bírta tovább:

- És ha nem Allahnál van?

- Biztos, hogy még nincs nála - felelte dacosan a nagyobb. Hallgattak. A kicsi mocorogni kezdett.

- És milyen lehet Allah? - sűgta a bátyjának, hogy el ne szalasszák apjuk hangját a föld alól. Kászim hosszan gondolkodott.

- Olyan, mint apa, csak nagyobb.

- Nagyobb? - csodálkozott Ismet.

- Hát... - nézett az égre Kászim. - Nem sokkal.

A nap lassan vonult a távoli hegyek felé, narancssárga korongja hosszú árnyékokat rajzolt a tájra. A tábor elcsendesedett. A két fiú feszülten várt, mint körülöttük a sereg.

Amikor a kés markába tört, a Hallgatag arra gondolt, valami bűnéért Allah nem bocsátott meg. Nem ázni kellene talán, hanem imádkozni a bocsánatért, és tiszta lélekkel elfogadni a halált. De mégis tenyerébe szorította a törött pengét, és folytatta a munkát. Asszonyai kint várnak rá, ki kell tehát jutnia. Allah türelmes, majd vár egy kicsit. A Korán mondatainak ütemére folytatta a munkát.

Tenyerei véresek lettek a csorba pengétől, és így még lassabban haladt. Koszos mellényéből csíkokat vágott, rácsavarta a sebekre. Lassan, halkán ismételte a szent szavakat. Tüdejét képtelen volt teleszívni, fojtogatta a sűrű levegő, a por. A Legnagyobb talán mégsem kell olyan sokat várnia. Elkotorta a földet, és lenyomkodta a talajra.

Hirtelen könyöke alatt megcsúszott az agyag. Újabb omlás sodorta magával. Teste előregördült, forgott a világ, majd megállt. Kapkodva vett levegőt, szerzős elveszett, teste teljesen beszorult, felhúzott térdekkkel, magzati pózban szorongott. A kijárat alagútja felé hajtotta a földtömeg, úgy sejtette, ez jó. Ám a halál most odatelepedett a rögök mögé. Nem tudta, merre a fent, és merre a lent. Így nem lehet ázni. Talán pár könyöknyire a menekvés, de ha rossz irányba indul, nem jut ki soha. Merre próbálkozzon?

Ilyenkor egy megoldás marad, ha a föld alá szorult elengedi a hólyagját. A vizelet elfolyik, s csorgásának iránya megmutatja merre a lent, és merre a fent.

Kaba-ad-din tehát elengedte... de nem történt semmi. Teste kiszáradt. Por borította arcát, mellkasát, karjait, szakadt nadrágját. Kiszáradt, hisz nem ivott jó ideje. És még inkább kiszáradt, mert feleségeit szerette alig néhány órája. Nem fog hugyozni, és nem tudja meg az irányt. Meg fog halni. Kaba-ad-din, a Hallgatag, akit feleségei maguk között néha Nagyfaszúnak is hívtak, leszámolt az élettel.

A kicsi Sevda jött elébe egyszerre. Mintha a falból lépett volna elő a fekete bőrű afrikai szépség, és úgy nevetett, hogy Kaba-ad-din tarkóján felállt a szőr. Sevda kacagott, és láncai, fülbevalói, karperecei csilingeltek. Az aknász ujjai a földbe markoltak, így szorította a pici nőt, mosolygott a kacagóra.

Azután Nuray tűnt fel, aki fiatalon olyan szépséges volt, mint egy huri. Fekete szeme álmosan fordult a Hallgatag felé, hátát, vállát simogatta, dögönyözte, hogy testéből kiálljon a fájás a sok munka végeztével.

Elvonult Altin és Cana is a szeme előtt, gyermekeiket fogták kézen. Csak a legnagyobb, a büszkesége, Kászim állt meg előtte. Alulról, figyelmesen nézett apjára, úgy mondta:

- Hát nem tanítasz ezentúl? Sokat szeretnék még tanulni. Allah színe elé akarsz állni? Ne menj még!

A férfi arcán végiggördült egy könnycsepp, utat talált a porrétegen át. Balról jobbra folyt, át az ornyergén, a jobb szemhéjjon keresztül, a jobb halántékig. A Hallgatag rádöbbsent, hogy jobb oldalán fekszik. És a csilingelés csákányütések, és nem Sevda ékszereinek hangja. Nuray simogatása a rögök pergése a hátán. A szürkülő halántékú aknavájó ujjaival összenyomta a puha agyagot markában, teste alá kotorta a földet, a jó irányba görbítette megszorult testét, és körmeivel vájni kezdett.

Amikor a falból kinyúlt egy sárfekete, inas kéz, a mécsesek fénye mellett dolgozók felüvöltöttek a rémülettől. Kiabálásuk hamar örömmámorba fordult, egymáson taposva húzták ki a beomlott járatból félholt vezetőjüket. Emberek tódultak az alagútba, mindenki kiabált, sokan a földre borultak, az asszonyok sírtak, hiszen csoda történt.

A fekete ördög csoszogva, hajlott térdekkel, de saját lábán botladozott ki a nyílásból, és az égre emelte tekintetét, ahol csillagok kacsintgattak a világra. Szunábi és Tavsan tartotta a könyökénél, miközben mindenki igyekezett megérinteni vállát, karját, bugyogóját. A szabadban Kaba-ad-din hosszan szívta tüdejébe a friss, esti levegőt. Kiegyenesítette tagjait, ivott, majd leült pihenni. Hamarosan az egész táborban fények gyúltak, itt is, ott is énekszó hangzott, mindenki elzarándokolt az alagút bejáratához, hogy lássa, megérintse Allah kegyeltjét.

Amikor hajnalban a keveset pihenő Hallgatagot lelkendező feleségei, vājár társai, agák, csauszok magára hagyták, végre leült a fia mellé. Kászim hallgatott, apja az eget nézte.

- Nem vesszük be ezt a várat – mondta a lagumdzsik vezetője.
- Csak egy juhakol, azt mondja mindenki. Egy hét, és kezünkben lesz Eger
- vonogatta vállát Kászim, elismételve a tábor közvélekedését.
- Nem vesszük be. Allah nem akarja.

Hallgattak. A csillagok ragyogtak, hold nélkül is fény borult a tájra, mintha tejben fürdene az idegen föld.

- Holnapután elmegyek innen – mondta Kaba-ad-din.
- Visszamegyünk Sztambulba? – lepődött meg a fiú.
- Nem – a férfi megsimította a gyerek fejét – Elmegyünk a keresztények közé.

Te és én.

Kászim döbbsenten hallgatott, aztán megkérdezte:

- És édesanyám? És az asszonyok?
- Ők... hiányozni fognak.
- És miért, édesapám?
- Mert még nagyon sokat kell tanulnod.

